

4 Oddzielanie zbiorów a przełóżanie funkcjonalów -c.d.

4.1 Uwagi uzupełniające

Przedłużanie operatorów liniowych z podprzestrzeni występuje też w bardziej elementarnej sytuacji: gdy dana podprzestrzeń liniowa jest zbiorem gęstym w przestrzeni unormowanej X . Wtedy bez użycia pewnika wyboru można łatwo wykazać następujące twierdzenie Banacha:

Twierdzenie 1. Operator liniowy ciągły $T \in \mathcal{B}(M, Y)$ na gęstej podprzestrzeni M przestrzeni X , o wartościach w przestrzeni zupełnej Y ma dokładnie jedno przedłużenie do operatora liniowego ciągłego $\bar{T} \in \mathcal{B}(X, Y)$ na całej przestrzeni.

Dowód. Gęstość dziedziny T oznacza, że dla każdego $x \in X$ istnieje ciąg wektorów $x_n \in M$ zbieżny do x . O ile $\bar{T}$ ma być ciągłym przedłużeniem T , musi być $\bar{T}x = \lim Tx_n$. Liniowość będzie wtedy łatwym wnioskiem z ciągłości działań wektorowych i z liniowości T na podprzestrzeni M , a po przejściu do granicy z nierównościami uzyskamy $\|\bar{T}x\| \leq M\|x\|$, czyli ciągłość $\bar{T}$. Wystarczy więc wykazać istnienie granicy $\lim Tx_n$ w takiej sytuacji i jej niezależność od wyboru ciągu $x_n \in M$ zmiernającego do x . Ta niezależność wynika z tezy o istnieniu granicy, bo mając dwa ciągi można je przetasować¹. Zbieżność wynika z zupełności Y i z warunku Cauchy'ego, gdyż $\|Tx_n - Tx_k\| \leq M\|x_n - x_k\| \rightarrow 0$ przy $n, k \rightarrow \infty$. Gdy $x \in M$, to możemy jako aproksymujące x_n wybrać ciąg stały równy x , więc $\bar{T}$ jest przedłużeniem T . (Symbol $\bar{T}$ jest nieprzypadkowy -wykres $\bar{T}$ jest domknięciem wykresu T w topologii produktu $X \times Y$).

Wystarczy więc zbadać, czy możemy przedłużać operatory określone na podprzestrzeniach domkniętych M , co zaznaczymy pisząc $M = \bar{M}$. Gdy istnieje operator projekcji z X na M , czyli taki operator liniowy, ciągły $P : X \rightarrow X$, że $P \circ P = P, P(X) = M$, możemy określić $\tilde{T}(x)$ wzorem

$$\tilde{T}x = (T \circ P)(x), \quad x \in X.$$

Nietrudno sprawdzić, że $Pv = v$ dla wszystkich $v \in M$, co daje liniowe, ciągle rozszerzenie $\tilde{T}$ operatora T .

Na odwrót: gdy istnieje możliwość przedłużania wszystkich operatorów $T \in \mathcal{B}(M, Y)$ do jakichś operatorów $\tilde{T} \in \mathcal{B}(X, Y)$, to otrzymamy projekcję P jako przedłużenie operatora I_M identyczności na M do pewnego operatora $P \in \mathcal{B}(X, M)$, który spełnia warunki projekcji na M . Mówimy, że **podprzestrzeń domknięta M jest uzupełnialna w X** , gdy istnieje podprzestrzeń domknięta $N \subset X$ taka, że X jest sumą prostą $M \oplus N$. Jak można wykazać, uzupełnialność M w X jest równoważna istnieniu projekcji ciągłej $P \in \mathcal{B}(X, M)$ (wtedy $N = \ker(P), M = P(X)$ -na odwrót, z jednoznaczności rozkładu $x = y + z, y \in M, z \in N$ wynika liniowość P określonego wzorem $Px := y$). Ciągłość P wynika z twierdzenia Banacha o izomorfizmie, które będzie dopiero za parę tygodni.

Lindenstrauss i Tzafriri udowodnili dość zaskakujące twierdzenie, że jeśli każda domknięta podprzestrzeń M w przestrzeni Banacha X jest uzupełnialna, to X jest izomorficzna (choć na ogół nie izometrycznie) z pewną przestrzenią Hilberta H . (W przestrzeniach Hilberta H dopełnieniem M do sumy prostej będzie $N = \{x \in H : \forall y \in M x \perp y\}$, zaś P będzie rzutem prostopadłym.

Banach stosował twierdzenie H-B do udowodnienia, że **istnieje niezmiennicza względem przesunięć skończenie addytywna "miara"** (funkcja zbioru) określona dla wszystkich podzbiorów w $\mathbb{R}$, pokrywająca się dla zbiorów mierzalnych ze zwykłą miarą (Jordana, lub Lebesgue'a). Dalej w tym kierunku, wykazał wspólnie z Tarskim, że niezmienniczość względem izometrycznych przekształceń uniemożliwia istnienie nawet skończenie addytywnej "miary" na sferze w $\mathbb{R}^3$

¹Albo bezpośrednio: Gdyby wybrać inny ciąg z_n zbieżny do tego samego x , to $\|z_n - x_n\| \rightarrow 0$, więc z nierówności $\|Tz_n - Tx_n\| \leq M\|z_n - x_n\|$ wynika, że $\lim Tz_n = \lim Tx_n$ i nasza definicja $\bar{T}x$ jest poprawna (nie zależy od wyboru ciągu z M aproksymującego x).

określonej dla wszystkich jej podzbiorów (*paradoksalny rozkład sfery*). Z kolei von Neumann zauważył, że pośrednią przyczyną takiej patologii jest nieprzemienność grupy izometrii sfery. Wyróżnił w związku z tym pojęcie grup dopuszczających średnie (ang. "amenable groups"). Jak bowiem wykazał, "Abelian groups are amenable".

Innym zastosowaniem są tak zwane "granice Banacha" w odróżnieniu od zwykłych -pisane z dużej litery: LIM. Banach wykazał, że istnieje funkcjonal liniowy $LIM : \ell^\infty \rightarrow \mathbb{R}$ na przestrzeni ℓ^∞ wszystkich ciągów ograniczonych, oszacowany przez $\limsup$ oraz "niezmienniczy względem przesunięć" w tym sensie, że $LIM(x_{n+1}) = LIM(x_n)$ a ponadto pokrywający się z granicą: $\lim x_n$ dla ciągów zbieżnych.

(Ten wstępny fragment (z wyjątkiem Tw.1) nie jest materiałem obowiązkowym.)

4.2 Oddzielanie zbiorów wypukłych

Definicja 1. Mówimy, że funkcjonal liniowy rzeczywisty ciągły $\phi : X \rightarrow \mathbb{R}$ oddziela zbiory $A, B \subset X$, jeżeli obrazy $\phi(A), \phi(B)$ zawierają się odpowiednio w półprostych typu $(-\infty, \alpha), [\alpha, +\infty)$ dla pewnej liczby $\alpha \in \mathbb{R}$ (kolejność zbiorów może być tu odwrócona). W przypadku przestrzeni zespolonej oddzielanie przez funkcjonal $\mathbb{C}$ -liniowy $f : X \rightarrow \mathbb{C}$ oznacza, że jego część rzeczywista, $\phi = \Re f$ oddziela te zbiory w powyższym sensie. Można też mówić o oddzielaniu ścisłym, gdy $\phi(A) \subset (-\infty, \alpha], \phi(B) \subset [\beta, +\infty)$ dla pewnych $\alpha < \beta$.

Zawsze będziemy zakładali wypukłość i rozłączność zbiorów oddzielanych. Obrazy przez odwzorowania liniowe takich zbiorów wypukłych są wypukłe - są to więc przedziały lub półproste w $\mathbb{R}$). Możliwość oddzielania wypukłych zbiorów przez ϕ jest więc równoważna rozłączności ich obrazów przez ϕ . Jeśli oddzielający funkcjonal jest ciągły (a do tego wystarcza np., by jeden z oddzielanych zbiorów miał niepuste wnętrze), to $E_\alpha := \{x \in X : \phi(x) = \alpha\}$ jest domkniętą podprzestrzenią liniową rzeczywistą o kowymiarze 1 w X . Skrótowo nazwijmy takie zbiory zbiorami typu " E_α " (spotyka się też nazwę "hiperplaszczyny"). Dopelnienie takich zbiorów ($X \setminus E_\alpha$) ma dokładnie dwie składowe spójne, więc można powiedzieć, że hiperplaszczyny rozcinają przestrzeń X - a w naszej sytuacji, oddzielają zbiory. Aby udowodnić istnienie takiego oddzielania, będziemy potrzebowali pewnego (nieliniowego) funkcjonału p_A .

Definicja 2. Zbiór $A \subset X$ nazywamy **zbiorem pochłaniającym**, gdy

$$\forall x \in X \exists a > 0 \forall b > a \ x \in bW.$$

Dla zbiorów wypukłych A jest pochłaniający, gdy $\forall x \in X \exists c > 0 \ x \in cA$. Geometrycznie, chodzi o to, by odcinek otwarty łączący punkt x z zerem zawierał w zbiorze A jakiś niezerowej długości odcinek o końcu 0 (tu odcinek $\{\frac{1}{b} \cdot x : a < b\}$). Biorąc $x = 0$, ponieważ $b \neq 0$ -widzimy, że musi być zawsze $0 \in A$. W przypadku zbioru wypukłego wystarczy, by taki odcinek o końcach $x, 0$ zawierał przynajmniej jeden punkt ze zbioru A .

Definicja 3. Funkcjonałem Minkowskiego (lub "funkcją kalibrującą" (po angielsku: *gauge function*)) dla zbioru pochłaniającego A nazywamy funkcję

$$p_A(x) := \inf\{t > 0 : x \in tA\}.$$

Wartość $p_A(x)$ odpowiada na pytanie: "ile razy należy powiększyć zbiór A tak, by wchłonąć punkt x ". Na przykład, niech $B = \{x \in X : p(x) < 1\}$ oraz $\bar{B} = \{x \in X : p(x) \leq 1\}$ będą kulami jednostkowymi: otwartą (odp. domkniętą) dla pewnej seminormy (np. normy) p . Wtedy łatwo sprawdzić, że tB jest kulą o promieniu t i stąd już nietrudno wywnioskować, że $p_B = p_{\bar{B}} = p$. Ponadto dla wypukłych A mamy $p_A(x) = 0 \Leftrightarrow \{tx : t > 0\} \subset A$. Tak więc mając daną kulę możemy odtworzyć definiując ją normę (odp. seminormę). Nie każdy zbiór wypukły i pochłaniający może być kulą o środku w punkcie 0. Faktycznie, dla seminorm p i dla liczby λ o module $|\lambda| \leq 1$ mamy $p(x) < 1 \Rightarrow p(\lambda x) < 1$. (Dla

$\leq$ -analogicznie). Kule muszą być absolutnie wypukłe, a w przypadku norm nie mogą zawierać niezerowych podprzestrzeni liniowych w X .

Ponieważ dla $s > 0$ mamy $sx \in sA \Leftrightarrow x \in A$, zaś dla $E \subset \mathbb{R}_+$ mamy $\inf\{st : t \in E\} = s \inf E$, wnioskujemy stąd dodatnią jednorodność p_A : mamy więc $\forall_{s>0} p_A(sx) = sp_A(x)$. Zauważmy jeszcze, (= proste ćwiczenie) że:

zbiór $A \subset X$ jest wypukły (odp. absolutnie wypukły) wtedy i tylko wtedy, gdy

$$\forall_{s,t>0} sA+tA = (s+t)A \quad \text{odpowiednio} \quad \forall_{\alpha,\beta \in \mathbb{K}} \alpha A + \beta A = (|\alpha| + |\beta|)A. \quad (1)$$

Twierdzenie. (H.MINKOWSKI) Gdy zbiór A jest wypukły i pochłaniający, to p_A jest funkcjonalem subaddytywnym i dodatnio jednorodnym. Zbiór A jest "z dokładnością do brzegu kulą jednostkową względem p_A " czyli

$$\{x \in X : p_A(x) < 1\} \subset A \subset \{x \in X : p_A(x) \leq 1\}. \quad (2)$$

Gdy ponadto A jest absolutnie wypukły, p_A jest seminormą, której jądrem jest największa podprzestrzeń liniowa przestrzeni X zawarta w A . Pierwsza z inkluzji (2) jest równością, gdy A jest otwarty w topologii jakiejś PWT, druga jest równością, gdy jest on domknięty.

Dowód. (szkic)

Jeśli $x \in tA, y \in sA$, to $x + y \in tA + sA = (t + s)A$, więc

$$\{t > 0 : x \in tA\} + \{s > 0 : y \in sA\} \subset \{c > 0 : x + y \in cA\}.$$

Infimum sumy Minkowskiego 2 zbiorów liczbowych to suma ich infimów, zaś infimum nadzbioru jest $\leq$ od infimum podzbioru (relacje $\leq$ mają kierunek przeciwny do inkluzji dla kresów dolnych), stąd wynika, że

$$p_A(x + y) \leq p_A(x) + p_A(y).$$

Jednorodność dodatnią już sprawdziliśmy. Jest to więc "funkcjonał wypukły".

Dla dowodu pełnej jednorodności w przypadku abs. wypukłym wystarczy wziąć dowolne $\lambda \in \mathbb{K}$ takie, że $|\lambda| = 1$ (bo już mamy dodatnią jednorodność) i wykazać, że wtedy $p_A(\lambda x) = p_A(x)$. Do tego przyda się nam równoważność prawdziwa dla ustalonego $t > 0$: $t\lambda x \in A \Leftrightarrow t|\lambda|x \in A$ oraz prawdziwa dla zbiorów $E \subset \mathbb{R}_+$ i dla liczb $c = |\lambda|$ równość kresów: $\inf(cE) = c \inf(E)$. Ale że to szkic -tego fragmentu nie kończę. Gdy $p_A(x) < 1$, to 1 nie jest minorantą zbioru tych $t > 0$, dla których $x \in tA$, czyli istnieje $s < 1, s > 0$ oraz $z \in A$ takie, że $x = sz$. Ale ponieważ $0 \in A$, również kombinacja wypukła: $(1 - s)0 + sz = x$ należy do A , co dowodzi pierwszej inkluzji w (2). Gdy $x \in A$, to $t = 1$ należy do zbioru, którego kresem dolnym jest p_A , stąd $p_A(x) \leq 1$. Gdy $p_A(y) < 1$, to już wiemy, że $y \in A$. Gdy teraz $p_A(x) = 1$, za y przyjmijmy wyrazy ciągu $y_n = (1 - \frac{1}{n})x$, z jednorodności wyniknie, że $p_A(y_n) < 1$, więc $y_n \in A$. Ponieważ $\lim y_n = x$, w przypadku zbioru domkniętego otrzymamy $x \in A$. W przypadku A otwartego dla $z \in A$ istnieje $c > 1$ dla którego nadal $cz \in A$, z ciągłości mnożenia ustalonego wektora z przez skalary. Stąd $cp(z) = p(cz) \leq 1$, na mocy drugiej z inkluzji (2), więc $p(z) < 1$. $\square$

Definicja 4. Mówimy, że *przestrzeń wektorowa topologiczna X jest lokalnie wypukła*, gdy istnieje w niej baza otoczeń zera złożona ze zbiorów wypukłych.

Topologie opisane przez normy, lub przez rodziny seminorm są, oczywiście, lokalnie wypukłe. Teza odwrotna też jest prawdziwa! Stosunkowo łatwo sprawdzić, że w przestrzeni lokalnie wypukłej istnieje zawsze baza otoczeń absolutnie wypukłych zera. (Gdy zbiór A jest wypukły, to zbiór $\{\lambda x : x \in A, \lambda \in \mathbb{K}, |\lambda| \leq 1\}$ jest już absolutnie wypukły. Wystarczy teraz wybierać wypukłe otoczenia zera, które są podzbiórami jakiejś bazy otoczeń zbalansowanych zera.) Mamy wtedy dla każdego otwartego, absolutnie wypukłego otoczenia zera U seminormę p_U , której kule są otwarte w topologii X (są postaci rU), rodzina tych kul (indeksowana przez zbiory U) określi więc taką samą topologię. Można więc zapytać, kiedy topologię da się określić nie przez rodzinę seminorm, ale przez 1 normę? Odpowiedź znalazł Kołmogorow. Wykazał, że to

zachodzi w lokalnie wypukłej przestrzeni Hausdorffa wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje jakieś ograniczone otoczenie zera. Oczywiście, potrzebna jest tu jeszcze jedna definicja:

Definicja . Zbiór E w PWT X jest ograniczony, gdy "jest pochłaniany przez dowolne otoczenie zera": $\forall U$ jeśli U jest otoczeniem zera, to $\exists t > 0$ $E \subset tU$. (W definicji zbioru pochłaniającego A każdy punkt miał być pochłonięty, tu trzeba "połączyć" cały zbiór E). Ten fragment (poniżej definicji 4.) miał charakter informacyjny.

Teraz już możemy sformułować twierdzenie o oddzielaniu zbiorów.

Twierdzenie. Zbiory wypukłe, rozłączne A, B w przestrzeni wektorowej topologicznej X można rozdzielić pewnym funkcjonałem liniowym ciągłym ϕ , jeśli zachodzi przynajmniej jeden z następujących warunków.

- (i) Zbiór A jest otwarty, zaś B -jednoelementowy ($B = \{x_0\}$);
- (ii) Jeden ze zbiorów A, B jest otwarty;
- (iii) Przestrzeń jest lokalnie wypukła, zbiór A jest domknięty, B jest jednoelementowy.
- (iv) W przestrzeni unormowanej gdy $\delta := \inf\{\|a - b\| : a \in A, b \in B\} > 0$

Zauważmy, że w sytuacji (i) lub (iii) oddzielamy punkt od zbioru wypukłego. W przypadku zespolonym traktujemy przestrzeń wektorową nad $\mathbb{C}$ jako również przestrzeń rzeczywistą. Mając funkcjonał $\mathbb{R}$ -liniowy $\phi : X \rightarrow \mathbb{R}$ oddzielający te zbiory tworzymy funkcjonał $\mathbb{C}$ - liniowy wzorem $f(x) := \phi(x) - i\phi(ix)$ ($f =$ tzw. kompleksyfikacja ϕ) i jego własność oddzielania wynika z Definicji 1. WYSTARCZY WIĘC ROZPATRYWAĆ PRZYPADEK RZECZYWISTY.

Dowód. Przesunięcia równoległe są homeomorfizmami i funkcjonał oddzielający zbiory A, B oddziela też zbiory $A - a_0$ oraz $\{x_0 - a_0\}$, z których pierwszy jest otwarty (przy założeniach (i)) i zawiera 0, jeśli $a_0 \in A$. Bez straty ogólności można więc przyjąć, że A jest otwartym otoczeniem zera. Wtedy zbiór A jest pochłaniający i jego funkcjonał Minkowskiego p_A jest < 1 na zbiorze A oraz ≥ 1 dla $x_0 \notin A$. Na jedno-wymiarowej podprzestrzeni $\mathbb{R} \cdot x_0$ zdefiniujemy $\phi(tx_0) := tp_A(x_0)$ dla $t \in \mathbb{R}$. Ponieważ $p_A \geq 0$, dla $t \leq 0$ nierówność $\phi \leq p_A$ zachodzi na tej półprostej $\{tx_0 : t \leq 0\}$. Dla $t = 1$ też jest już oczywista, a dla pozostałych $t > 0$ wynika z dodatniej jednorodności p_A . Przedłużenie liniowe z zachowaniem nierówności $\phi \leq p_A$ na całą przestrzeń X oznaczymy dalej tą samą literą ϕ . Będzie to funkcjonał oddzielający punkt x_0 od zbioru A .

Przy założeniach punktu (ii) niech $A - B := \{a - b : b \in B, a \in A\}$. Rozłączność zbiorów oznacza tu, że $0 \notin A - B$. Ponadto zbiór $A - B$ jest otwarty, jako suma $\bigcup_{b \in B} A - b$ przesunięć zbioru otwartego. Udowodniony już fragment (i) twierdzenia dostarcza nam funkcjonału (np. ψ) oddzielającego punkt 0 (zero) od zbioru otwartego $A - B$ (jego wypukłość jest niemal oczywista- trzeba rozpisać kombinację wypukłą punktów $a_1 - b_1$ oraz $a_2 - b_2$ jako różnicę dwu kombinacji wypukłych z odpowiednich zbiorów). Ale skoro $\psi(a - b) \neq 0$, dla dowolnych $a \in A, b \in B$, to rozłączne są zbiory $\psi(A), \psi(B)$ (które są przedziałami, jako wypukłe podzbiory w $\mathbb{R}$). To dowodzi, że ψ jest szukanym funkcjonałem oddzielającym.

Ad (iii). Punkt nienależący do zbioru domkniętego ma otoczenie rozłączne z tym zbiorem. W przestrzeni lokalnie wypukłej można (biorąc zbiór mniejszy w razie potrzeby) założyć, że jest to otwarte, wypukłe otoczenie punktu x_0 -rozłączne z A . Teraz oddzielamy od zbioru A całe to otoczenie, wykorzystując punkt (ii). W każdym przypadku mamy więc obraz przez funkcjonał oddzielający pewnego niepustego zbioru otwartego -różny od całego $\mathbb{R}$, co gwarantuje, jak już wiemy, ciągłość funkcjonału. (Zachowa się ona też, rzecz jasna, po kompleksyfikacji).

(iv) otrzymamy oddzielając 2 zbiory otwarte: ϵ -otoczki tych zbiorów (np. $A(\epsilon) := \{x \in X : \inf\|x - a\| : a \in A < \epsilon\}$ - proszę sprawdzić, że przy naszych założeniach $A(\epsilon), B(\epsilon)$ są to zbiory wypukłe, otwarte i rozłączne, gdy $\epsilon < \frac{\delta}{2}$. Ponadto funkcja: $(0, \frac{\delta}{2}) \ni \epsilon \mapsto \inf \phi(A(\epsilon))$ jest silnie rosnąca ($\Rightarrow$ ściśle oddzielanie). $\square$

4.3 Przykład zastosowania w teorii aproksymacji

Na wstępie zauważmy, że obraz zbioru otwartego U przez dowolny niezerowy funkcjonal liniowy jest otwarty. Jest tak dzięki jednorodności: gdy $a \in U$, to istnieje W - otoczenie punktu 1 w $\mathbb{K}$ takie, że $W \cdot a := \{za : z \in W\} \subset U$. Gdy $\phi(a) \neq 0$, to $\phi(W \cdot a) = W \cdot \phi(a)$ jest otwartym otoczeniem $\phi(a)$ zawartym w $\phi(U)$. Gdy $\phi(a) = 0$, wybieramy jakiś $z \in X \setminus \ker(\phi)$ i stosujemy rozumowanie dla zbioru przesuniętego $U + z$, wykazując, że $\phi(a + z)$ leży wewnątrz jego obrazu. Przesunięcie a oraz U o $-z$ (a obrazów o $-\phi(z)$ jest homeomorfizmem i daje $\phi(a) \in \text{int}(\phi(U))$). Wynika stąd, że funkcjonal oddzielający (w tezie (iii)) punkt x od zbioru domkniętego F oddziela w sposób ścisły (bo pewne otoczenie punktu x będzie miało obraz rozłączny z $\phi(F)$).

Najmniejszy wypukły [odpowiednio -absolutnie wypukły] zbiór domknięty zawierający dany zbiór E nazywamy domkniętą obwiednią [absolutnie] wypukłą zbioru E i oznaczamy $\overline{\text{conv}}(E)$ [odp. $\text{abs conv}(E)$]. Nietrudno jest wykazać (szczegóły pomijam), że wektor x należy do takiej obwiedni wtedy i tylko wtedy, gdy jest granicą ciągu kombinacji wypukłych [odp. absol. wyp.] punktów zbioru E . Np. kombinacje abs. wypukłe punktów $y_1, \dots, y_k$, to sumy postaci $\sum_{j=1}^k \alpha_j y_j$, gdzie $\alpha_j \in \mathbb{K}$, $\sum_j |\alpha_j| \leq 1$. Ponadto zbiory $\overline{\text{conv}}(E)$ są wypukłe, zaś $\text{abs conv}(E)$ są absolutnie wypukłe. Analogicznie jest dla domkniętej obwiedni liniowej, $\overline{\text{span}}(E)$ zdefiniowanej jako zbiór wektorów będących granicami (zbieżnych) ciągów kombinacji liniowych punktów z E . Ponadto obrazy przez funkcjonały liniowe zachowują "typ wypukłości". Podzbiór w $\mathbb{R}$ jest wypukły wtedy i tylko wtedy, gdy jest przedziałem absolutnie wypukłe podzbiory właściwe w $\mathbb{C}$ - to koła o środku w 0 (domknięte lub otwarte), Jedyną właściwą podprzetrznią w $\mathbb{K}$ jest $\{0\}$. Wynika stąd (i z tezy (iii) ostatniego twierdzenia następujący wniosek:

Twierdzenie. Jeśli $\emptyset \neq E \subset X$ dla przestrzeni lokalnie wypukłej X oraz $x \in X$, to

- (i) $x \in \overline{\text{span}}(E) \Leftrightarrow (\phi \in X^*, \forall a \in E \phi(a) = 0 \Rightarrow \phi(x) = 0)$
- (ii) $x \in \overline{\text{conv}}(E) \Leftrightarrow (\phi \in X^*, \forall a \in E \Re \phi(a) \leq c \Rightarrow \Re \phi(x) \leq c)$
- (iii) $x \in \overline{\text{abs conv}}(E) \Leftrightarrow (\phi \in X^*, \forall a \in E |\phi(a)| \leq c \Rightarrow |\phi(x)| \leq c)$

Dowód kluczowych implikacji $\Leftarrow$ każdym z przypadków przebiega metodą nie wprost analogicznie: gdyby punkt x nie należał do zbioru (wypukłego, znajdującego się po lewej stronie równoważności), to dla pewnego $\phi \in X^*$ mielibyśmy $\phi(x)$ nienależące (wraz z pewnym swoim otoczeniem) do obrazu tego zbioru przez ϕ (w przyp. (ii) zastąpimy ϕ przez $\Re \phi$). W przypadku (i) tym obrazem jest $\{0\}$, w drugim -przedział, a to, po której jego stronie jest $\phi(x)$ można skorygować zastępując ϕ przez $-\phi$. W ten sposób dochodzimy do sprzeczności z warunkiem po prawej stronie. Analogicznie jest w przypadku (iii), gdyż nienależenie $\phi(x)$ (wraz z otoczeniem) do koła o środku 0 i o promieniu c w $\mathbb{C}$ (lub w $\mathbb{R}$) implikuje, że $|\phi(x)| > c$.

Implikacje przeciwne wynikają z ciągłości funkcjonałów i z ich liniowości, stanowią dość trywialne ćwiczenie. $\square$

Zauważmy, że ostatni warunek w (iii) można zapisać w postaci:

$$|\phi(x)| \leq \sup_{a \in E} |\phi(a)|.$$

W przypadku przestrzeni unormowanych $\|\phi\| = \sup_{\|x\| \leq 1} |\phi(x)|$, a stąd wynika bardzo ważny wniosek:

Wniosek. Jeśli $\emptyset \neq E \subset X$ dla przestrzeni unormowanej X , to kula jednostkowa zawiera się w domkniętej obwiedni absolutnie wypukłej: $\overline{\text{abs conv}}(E)$ wtedy i tylko wtedy, gdy $\forall \phi \in X^* \|\phi\| \leq \sup_{a \in E} |\phi(a)|$. Ogólniej:

$$\{x \in X : \|x\| \leq r\} \subset \overline{\text{abs conv}}(E) \Leftrightarrow \forall \phi \in X^* \|\phi\| \leq \frac{1}{r} \sup_{a \in E} |\phi(a)|.$$